

Reima Pietilä ja suunnittelukokeilut

Arkkitehti ja akateemikko Reima Pietilän (1923–1993) kokeelliset rakennukset synnyttivät keskusteluja, jotka usein laajenivat rakennusalan ammattilehdistä muihin kulttuurilehtiin. Pietilän arkkitehtuurin innoittamana ja säikähdyttämänä mietittiin, mikä on arkkitehtuurin tehtävä ja tila suomalaisessa yhteiskunnassa. Arkkitehti itse otti ilmeisen mielellään osaa näihin keskusteluihin. Pietilän merkittävyys arkkitehtuurikirjoittajana ei kuitenkaan rajoitu vain siihen, että hän osasi laaja-alaisesti keskustella arkkitehtuurin ongelmista, vaan suomen kieli oli keskeisessä asemassa myös hänen suunnittelutyössään. Hän kehitti arkkitehtuurisuunnitelmiaan yhtä aikaa sekä kirjallisella että kuvallisella tasolla. Tarkastelen lähemmin kahta kiistaa, joihin Pietilän työ johti – enkä siis kuvaa tarkemmin hänen suunnittelemaansa rakennuksia.

Miksi Dipoli valmistuttuaan herätti niin paljon keskustelua? Kun tarkastelee 60-luvun lopun suomalaista arkkitehtuuria, voi heti huomata, että Dipoli edustaa täysin vallitsevasta linjasta poikkeavaa rakentamista. Tosin rakennus oli ainutlaatuinen myös kansainvälisesti tarkasteltuna. Vallitseva linja oli rationalistinen modernismi, Dipoli taas oli Pietilän mukaan ponnistus päästä informalistiseen ilmaisuun.

Jos arkkitehti onnistuu luomaan jotain aidosti uutta, on se aina ajatuksia herättävää. Dipolissa tällaisen uuden alku on voimakkaasti aistittavissa. Uusi ei kuitenkaan koskaan synny valmiina, vaan tunnustelemalla, kokeilujen kautta. Dipoli on arkkitehtuurista kokeilua sanan vahvimmassa mielessä. *Arkkitehti*-lehden esittelyssä Pietilä selvittää, millä kaikilla tavoin Dipoli oli koerakentamista. Esittelyn alaotsikoiden mukaan rakennus oli asennekoe, muoto-opin koe, aihekoe, tilan täyttämiskoe, rajojen häivytyškoe, toimintokoe, kulttikoe, käyttökoe, ainekoe, ympäristökoe ja toteutuskoe. Tällai-

sena kokeena rakennus oli välttämättä myös keskeneräinen. Pietilä sanookin, että Dipolissa ollaan vasta tulossa. Siitä ei voi puhua kuin valmiista ja lopullisesta, vaan ennemminkin pyrkimyksestä ja suunnasta. Dipoli on ehkä torso, keskeneräistä arkkitehtuuria.

Keskeneräisyys herättää aina runsaammin ajatuksia kuin jokin sellainen, joka on täysin valmiiksi saatettu. Keskeneräisyys jättää asiat avoimiksi, moniin suuntiin kehiteltäviksi. Keskeneräiseen on liitettävissä paljon erilaisia merkityksiä. Valmis on aina suljettu, myös merkitysten suhteen. Pietilä toivoi, että tähän keskeneräisyyden haasteeseen tartuttaisiin. Heti rakennusesittelynsä alussa hän kirjoittaa: ”Dipolista saa olla eri mieltä. Dipolista sopii väitellä. Se on siihen luotu.”

Ja haasteeseen tartuttiin. Kaiken kiistelyn jälkeen on hyvä muistaa, kuinka Dipoli on tarkoitettu ensisijaisesti koettavaksi, ei ajateltavaksi tilaksi. Se on näin nähtävissä osana länsimaisen rationalistisen ajattelun kritiikkiä. Jos aikoo vierailla Dipolissa voi pitää mielessä Pietilän evästyksen:

”Dipolia ei pidä lähteä näkemään kokonaisvaltaisen, siloitellun eheänä, sivistyneenä kaupunkilais-arkkitehtuurina. Se, jonka päähän on pinttynyt kuva katukoridoorien ruudukosta, eksyy helposti ja voi pahoin Dipolissa. Jos älyää, että Dipoli on sisältä sitä, mitä kiveäliöinen kuusimetsä sen ympärillä, pystyy kyllä tulemaan talossa toimeen. Dipolissa ei pidä yrittää nähdä metsää puilta. Ei pidä tuijotella ja toivoa kokemuksia jalon rakennustaiteen salatuista harmonioista. Dipoli on yhtä klassista kuin kunnan Kaarlo Sarkian runous epämeloista. Dipolin laulullisuus on jo joukko-opillista pistemusiikkia. Beckettin *L'innommable* taisi kerran antaa minulle arkkitehtuurin runousoppia.”

Pietilä järjesti elämänsä aikana useita näyttelyitä teoreettisista pohdinnois-

taan. Yksi tällainen oli Tilatarha-näytely 1971. Työskentelymetodistaan ja sen yhteydestä kieleen Pietilä on todennut näin: ”Arkkitehtuurin tekeminen on monivälinetapahtuma. Siinä ohjelmoidaan ja ohjataan sanallisesti; kuvannetaan hahmottelemalla pohjia, leikkauksia, julkisivuja; tilallistetaan pienoismallilla; esineistetään rakentamalla. Arkkitehtonista muotoa selitetään sanalla ja kuvalla yhdessä. Jompikumpi yksin ei tee arkkitehtuuria ilmiönä kyllin käsitettäväksi.” Edelleen hän on todennut: ”Ajattelen äidinkielelläni, suomeksi. Puhun piirtäessäni, suomen äänteellisyys ja rytmi hallitsevat kynän liikettä.”

Sixten Ringbomin sapekkiaan arvion mukaan taiteilijoille ja kirjailijoille on suvaittava se, että he puhuvat omista teoksistaan hämärästi, etenkin jos heidän teoksensa antavat ihmisille tyydytystä ja huvia. Arkkitehtuuri- ja ympäristösuunnittelun parissa työskenteleville taiteilijoille hän ei kuitenkaan halua tällaista vapautta antaa. Ringbomin mukaan ympäristösuunnittelu ei ole vain esteettinen kysymys, vaan siihen sisältyy suuria taloudellisia sijoituksia ja tuhansien ihmisten elämään vaikuttavia päätöksiä. Kielen täytyy toimia tällaisessa tilanteessa tiedotusvälineenä.

Ringbom analysoi kirjoituksessaan ansiokkaasti arkkitehtuuriteoreettisten kirjoitelmien heikkouksia. On totta, että arkkitehtuurin yhteydessä esiintyy erityisen paljon sekavaa kirjoitettua. Ringbom arvelee ainakin osasyyn tällaiseen kirjoitteluun löytyvän 1920-luvun ohjelmakirjasista (Bauhaus, De Stijl, jne.). Varmasti myös se, että suomalaiseen arkkitehtikoulutukseen ei vielä tänäänkään liity kirjoittamisen opettelemista, on yksi syy siihen, että kirjoitus- ja keskustelutaidot ovat jääneet puutteellisiksi. Ringbomin kritiikin heikkous on kuitenkin se, että hän ei ymmärrä, että Pietilän kirjoitukset liittyvät ensisijaisesti arkkitehdin työmetodiin ja aukeavat siksi vain osittain kaikille ymmärrettäviksi. Hän ei

ymmärrä, että tällainen suunnittelijan kieli ei ole kirjoittajan heikkoutta, vaan tapa tunkeutua taiteessa uudelle alueelle. Siksi Pietilän luomat uudissanat ärsyttävät Ringbomia. Hänen mukaansa Pietilän ”sanallinen touhu” vai- kuttaa arveluttavalta nykyisen ympäristöpolitiikan taustaa vasten:

”Samaan aikaan kuin puita kaatuu Ateneumin vieressä ja Kungsträdgårdenissa, kun kunnanelimissä keplotellaan ilmoille uusia kaupungintalonentisöintejä ja Hötorgetin tapaisia keskuksia, istuu arkkitehtuuriteoreetikko ”kielitilassaan” joi- kuen: *erie-eriö-erimä-eriymä-eriöi- tymä-eriöstö...*”

Ringbomille osoitetun vastineensa alussa Pietilä toteaa, että ”näyttelyn juoni on siinä, että viestitään kuvallis- in ja kirjallisin muodoin omaa suunnittelutyön todellisuutta näyttelyvie- raalle, paljaastaan ja sellaisena, jona se itselle esiintyy. Puhutaan kieltä, joka toimii tässä tilanteessa ja jota suunnit- telutoimistossa puhutaan. Studio-talk ja kuva tuoreen esiaisteiset, ovat näyt-

telyn välineet.” Hän edelleen tote- aa, että arkkitehtuuritutkimuksessa ei ole kyse luonnontieteellisestä teorian- muodostuksesta. Arkkitehtuuritutki- mus – silloin kun se liittyy suunnitte- lutyöhön – on sen sijaan intuitiivista toimintaa, jossa etsitään ja löydetään muotoa, jolle suunnittelumenetelmin kehitetään käyttöä.

Pietilän uudissanat ja hänen pyrkimyksensä tunkeutua ole- misen runolliseen sisältöön tuovat mieleen Heideggerin myö- häisfilosofian. Hän on myös suoraan todennut Heideggerin vaikuttaneen ajatteluunsa. Pietilä ei kuitenkaan ta- kerru Heideggerin filosofiaan, vaan siirtyy suoraan soveltamaan runollis- ta lähestymistapaa omassa työssään. Suhdettaan Heideggeriin hän selvit- tää näin:

”Ludwig Wittgensteinin ajatus: mikä on sanottavissa, sen voi sanoa sel- västi, mistä emme voi puhua, siitä vaikenemme, ei käy arkkitehtuurissa, jossa työskennellään muotohahmoin. Rationalistinen, geometrisin valmis-

yksiköin työskentelevä koulukunta sen sijaan pitää Wittgensteinin teesiä ajattelunsa peruskivenä. Minä nähtävästi en. Martin Heideggerin fenomenologiset oivallukset sopivat ei-sanallisen hahmotukseni taustaksi. Muodon esiaisteet ovat kuin tapaile- vaa jokellusta, jolla lapsi kuitenkin varsin nopeasti tavoittaa selvän puheen. Hapuileva luonnostaminen, onko siinä oikotie kokonaisuudelli- seen muotoon?”

Heideggerin runollinen teksti yleensä aukeaa kärsivällisen lukemisen myötä. Pietilän kirjoitusten heikkoutena on sen sijaan pidetty sitä, että ne jäävät usein pelkästään kirjoittajansa omai- suudeksi. Ehkä Pietilän suurin arvo arkkitehtuurikirjoittajana on kuiten- kin siinä, että hän osoitti, että toisen- lainen kirjoittaminen ja puhe arkki- tehtuurista on joka tapauksessa mah- dollista. Hän myös osoitti, että tällai- nen uudenlainen puhe voi olla avain uudenlaiseen arkkitehtuuriin.